

વીર સંવત ૨૪૯૨, મહા વદ ૩, મંગળવાર
તા. ૮-૨-૧૯૬૬, ગાથા ૧૪, ૧૫. પ્રવચન નંબર-૨૦

ગાથા ૧૪ (ઉત્તરાર્ધ)

છ અનાયતન દોષ અને ત્રણ મૂઢતા દોષ

કુગુરુ-કુદેવ-કુવૃષસેવકકી, નહિં પ્રશંસા ઉચરૈ હૈ;
જિન મુનિ જિનશ્રુત વિન કુગુરાદિક, તિન્હૈં ન નમન કરૈ હૈ.

અન્વયાર્થ :- [સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ] (કુગુરુ-કુદેવ-કુવૃષસેવકકી) કુગુરુ, કુદેવ, કુધર્મ, કુગુરુસેવક અને કુધર્મસેવકની (પ્રશંસા) પ્રશંસા (નહિં ઉચરૈ હૈ) કરતો નથી. (જિન) જિનેન્દ્રદેવ (મુનિ) વીતરાગ મુનિ [અને] (જિનશ્રુત) જિનવાણી (વિન) સિવાય [જે] (કુગુરાદિક) કુગુરુ, કુદેવ, કુધર્મ (તિનૈ.....) તેને (નમન) નમસ્કાર (ન કરૈ હૈ) કરતો નથી.

ભાવાર્થ :- ૧- કુગુરુ, ૨-કુદેવ, ૩-કુધર્મ, ૪-કુગુરુસેવક, ૫-કુદેવસેવક અને ૬-કુધર્મસેવક, એ છ અનાયતન (ધર્મના અસ્થાન) દોષ કહેવાય છે. તેની ભક્તિ, વિનય અને પૂજન વગેરે તો દૂર રહો પણ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ તેની પ્રશંસા પણ કરતા નથી, કારણ કે તેની પ્રશંસા કરવાથી પણ સમ્યક્ત્વમાં દોષ લાગે છે. સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ જિનેન્દ્રદેવ વીતરાગ મુનિ અને જિનવાણી સિવાય કુદેવ, કુગુરુ અને કુશાસ્ત્ર વગેરેને [ભય, આશા, લોભ અને સ્નેહ વગેરેથી પણ] નમસ્કાર કરતા નથી, કારણ કે તેને નમસ્કાર કરવામાત્રથી પણ સમ્યક્ત્વ દૂષિત થઈ જાય છે અર્થાત્ કુગુરુ-સેવા, કુદેવ સેવા અને કુધર્મ-સેવા એ ત્રણ સમ્યક્ત્વના મૂઢતા નામના દોષ છે. (૧૪ ઉત્તરાર્ધ.)

હવે ‘છ અનાયતન દોષ અને ત્રણ મૂઢતા દોષ’ (કહે છે). ચૌદમી (ગાથાનો) અર્ધો ભાગ.

કુગુરુ-કુદેવ-કુવૃષસેવકકી, નહિં પ્રશંસા ઉચરે હૈ;

જિન મુનિ જિનશ્રુત વિન કુગુરાદિક, તિન્હેં ન નમન કરૈ હૈ.

સમ્યગ્દષ્ટિ મહાન અલૌકિક આત્માના અંતરનું ભાન થયું છે), સમ્યક્ ચૈતન્યમૂર્તિનું જ્યાં અંતરમાં પ્રતીત અને ભાન થયું છે એ નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શનમાં એને વ્યવહારમાં આવા પચીસ દોષ આદિ હોય નહિ. જ્યાં વીતરાગભાવ જ અધિકપણે દષ્ટિમાં ભાસ્યો એવા ધર્મીને રાગાદિ અને રાગના ફળમાં કે જે મિથ્યાદષ્ટિ આદિ હોય એની એને સેવા અને પ્રશંસા હોઈ શકે નહિ. એ વાત કરે છે, જુઓ !

‘(કુગુરુ-કુદેવ-કુવૃષસેવકકી) કુગુરુ, કુધર્મ, કુગુરુસેવક, કુદેવસેવક અને કુધર્મસેવકની પ્રશંસા કરતો નથી.’ જેને આત્માના શાંત અવિકારી ધર્મનું ભાન છે અને (જે) એ વિકારી દશામાં ધર્મ માને છે એ વાસ્તવિક નવ તત્ત્વથી વિરુદ્ધ તત્ત્વની જેની દષ્ટિ છે એવા કુગુરુ-કુદેવ અને કુશાસ્ત્ર અને એના માનનારાની પ્રશંસા એને કેમ હોય ? જેવું આત્માનું સ્વરૂપ શુદ્ધ આનંદ અને જ્ઞાયકમૂર્તિ (છે), એક સમયની પર્યાયવાળું અને ત્રિકાળ દ્રવ્યવાળું એવું જેને વાસ્તવિક અંતર દષ્ટિમાં ભાસ્યું એવો નિશ્ચય સમ્યગ્દષ્ટિ વ્યવહારમાં પણ કુગુરુ-કુદેવની સેવા કરતો નથી અથવા પ્રશંસા કરતો નથી. સેવા તો ઠીક પણ પ્રશંસા કરતો નથી એમ અહીં તો કહે છે. ‘નહિં પ્રશંસા ઉચરૈ...’ સમજાણું કાંઈ ?

મુમુક્ષુ :- લૌકિકમાં મેળ રાખવા સારા.

ઉત્તર :- લૌકિક સાથે મેળ રાખે જ નહિ, એને કાંઈ મેળ છે જ નહિ. કોઈ રાજાદિ હોય એને હાથ જોડીને લૌકિક વાત કરે એ જુદી વાત છે. ધર્મબુદ્ધિથી કુદેવ-કુગુરુ-કુશાસ્ત્ર અને એના માનનારાની (પ્રશંસા ન કરે કે) તમે બહુ સારુ કરો છો, ઠીક સંગ કરો છો, સત્ સમાગમ ઠીક કરો છો. અમે હંમેશાં વાંચીએ છીએ, સત્સમાગમ કરીએ છીએ, ઊંધા શાસ્ત્ર વાંચીએ (છીએ) એને કહે કે, ઠીક તમે એટલું તો કરો છો, સમ્યગ્દષ્ટિ એમ પ્રશંસા (કરે નહિ). ખોટા શાસ્ત્રના વાંચનારા, ખોટા દેવને માનનારા, ખોટા ગુરુને માનનારા અને ખોટા દેવ-ગુરુ અને શાસ્ત્ર (એમ) છની

પ્રશંસા કરતો નથી.

‘જિનેન્દ્રદેવ, વીતરાગ મુનિ...’ દિગંબર સંત આત્મજ્ઞાની ભાવલિંગી સંત અને ‘જિનવાણી...’ જુઓ ! વીતરાગની વાણી. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે કહેલી વાણી. એ પરંપરા જે વીતરાગની વાણી આવી હોય એ સિવાય ‘કુગુરુ, કુદેવ, કુધર્મ તેને નમસ્કાર કરતો નથી.’ સમજાણું કાંઈ ? પહેલામાં પ્રશંસા કરતો નથી એમ કીધું, આને નમસ્કાર કરતો નથી એમ બે બોલ છે. સમજાણું કાંઈ ? જેને માલ સાચવવો હોય એની આ વાત છે. માલ પ્રગટ્યો છે, આત્મા આનંદ અને જ્ઞાયકમૂર્તિની દૃષ્ટિમાં જેને એ માલ સાચવવો છે એના વ્યવહારમાં પણ આવા કુદેવ-કુગુરુ-કુશાસ્ત્રને ધર્મબુદ્ધિએ નમન કરે નહિ. સમજાણું કાંઈ ? એ છ અનાયતન ધર્મના દોષ કહેવાય છે. તેની ભક્તિ, વિનય ને પૂજન વગેરે તો દૂર રહો પણ સમ્યગ્દૃષ્ટિ તેની પ્રશંસા પણ કરતો નથી. જગતની સાથે અતડા જેવું થઈ જાય એવી વાત છે.

પૂર્ણાનંદ પ્રભુ, એક સમયમાં અખંડ આત્મા, જેની એક સમયની પર્યાયમાં ત્રણકાળ ત્રણલોકનું જાણવું થાય એવી પર્યાયના અનંત પર્યાયનો ધણી દ્રવ્ય, એની જેને અંતરમાં અનુભવમાં સમ્યક્ પ્રતીતિ થઈ છે એ એવા અજ્ઞાનીને જેને હજી દ્રવ્ય અખંડ શું છે, ખંડ ખંડ માને, અનેક ન માને, બધું થઈને એક જ માને, અનેક પ્રકારના વ્યવહારના વિકલ્પ આદિથી ધર્મ માને એવા જીવની ધર્મી ભક્તિ, બહુમાન, વિનય, પૂજન વગેરે તો દૂર રહો (પણ) પ્રશંસા કરતો નથી.

મુમુક્ષુ :- સમ્યગ્દર્શન થયા પછી ને ?

ઉત્તર :- પછીની વાત છે, પણ પહેલા એની શ્રદ્ધા સાચી થવી જોઈએ કે નહિ ? પહેલા પણ એ સાચી શ્રદ્ધા કરવા માટે સાચા દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા (કરવી). કુદેવ-કુગુરુ-કુશાસ્ત્રની શ્રદ્ધા છોડવી જોઈએ કે નહિ ? પહેલા છૂટ્યા વિના એને સ્વદ્રવ્યની શ્રદ્ધા કેમ થશે ? ખરેખર તો પહેલો એવો વિકલ્પ છે. તેથી કહ્યું છે ને, ‘ત્યાગ વૈરાગ્ય ન ચિત્તમાં’ એટલે એનો અર્થ ઈ છે. કુદેવ-કુગુરુ-કુશાસ્ત્ર નવ તત્ત્વથી વિરુદ્ધ માન્યતાવાળા, એવાની શ્રદ્ધા, રાગની તીવ્રતામાંથી ખસે નહિ અને મંદ રાગ ન થાય તો એને આત્મદર્શન થાય નહિ. છતાં એનાથી આત્મદર્શન થાય નહિ. સમજાણું કાંઈ ?

મુમુક્ષુ :- મેળ રાખવો જોઈએ...

ઉત્તર :- વિરોધ કોણે કર્યો ? ઇ પ્રશ્ન કોણે કર્યો ? વિરોધ તો કોઈ પ્રત્યે નહિ. વિરોધનો પ્રશ્ન શું ? કોઈ વ્યક્તિ પ્રત્યે વિરોધ હોય ? બધા સાથે પ્રેમ હોય. ‘તત્ત્વેષુ મૈત્રી, ગુણેષુ પ્રમોદમ્, કિલેષેષુ કૃપા કરત્ત્વમ્।’ અને બહુ વિપરીત હોય એના ઉપર મધ્યસ્થતા જ આવે. વ્યક્તિ વિરોધ કોઈ પ્રત્યે હોય નહિ. સમજાણું કાંઈ ?

અહીં તો કહે છે, એની અનુકૂળતાનો આદર ને વિનય ને ભક્તિ (ન કરે). તમે બહુ સારા, તમે ઠીક છો, તમે પણ ધર્મના સારા કામ કરો છો એમ પ્રશંસા કરે નહિ. આખી વાત જ ફેર હોય, ઊંધે રસ્તે દોરાણો હોય પણ સવળે રસ્તે જનાર ઊંધા રસ્તાવાળાની પ્રશંસા શી રીતે કરે ? સમજાણું કાંઈ ? ન્યાયથી પણ વાત છે ને ?

સર્વજ્ઞ પરમાત્મા અને મહા સંત લ્યોને ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’ બિરાજતા હોય અને એમનાથી વિરુદ્ધ માન્યતાવાળા જીવો હોય એનો પણ આદર કરે અને આનો પણ આદર કરે, એને પણ પગે લાગે, આને પણ પગે લાગે. એનો શું અર્થ થયો ? એ તો તત્ત્વનો વિરોધ થયો. સમજાણું કાંઈ ? ઇ તત્ત્વનો વિરોધ છે. સામાને માટે નથી, પોતાની શ્રદ્ધામાં નિશ્ચય ભાનમાં વ્યવહારમાં વિરુદ્ધ શ્રદ્ધા ન થાય એ માટેની આ વાત છે. બીજી વ્યક્તિ માટે વાત નથી. સમજાણું કાંઈ ?

મુમુક્ષુ :- મધ્યસ્થતા..

ઉત્તર :- હા, મધ્યસ્થ થઈ જવું. બેય (સરખા માને તો) મિથ્યા મૂઢ છે. ઝેર અને અમૃત બેય સરખા (માને) એ તો મૂઢ છે. મિથ્યા મૂઢ છે. વિવેકનું ભાન ન મળે. ખાવા માટે વિષ્ટા પણ સાચું અને અમૃત પણ સાચું, એમ (હોય) ? જાણવું તો બરાબર જાણવું જોઈએ. જાણવામાં ક્યાં પ્રશ્ન છે ?

‘કારણ કે તેની પ્રશંસા કરવાથી પણ સમ્યક્ત્વમાં દોષ લાગે છે.’ આ વ્યવહાર સમકિતની વાત ચાલે છે, હોં ! જિનેન્દ્રદેવ પરમેશ્વર પૂરા પરમાત્મા, વીતરાગ મુનિ એમ લીધું, જોયું ? અંદરમાં જેનો રાગ ટળી, ત્રણ કષાય ટળી અને ભાવલિંગી મુનિ થયા છે, બાહ્યમાં નગ્ન દ્રવ્યલિંગ છે.

મુમુક્ષુ :- .. દોષ....

ઉત્તર :- દોષમાં દોષ કરે તો દોષ છે. એ વાત છે. દોષ છે એ તો નિશ્ચયની અપેક્ષાએ દોષ છે. પણ અશુદ્ધતા ટળવાની અપેક્ષાએ એ વ્યવહારે લાભ છે. સમજાણું કાંઈ ? કુદેવ-કુગુરુથી છૂટે છે ને ? એટલી અપેક્ષાએ એને વ્યવહારે લાભ પણ કહેવાય. નિશ્ચયથી લાભ નથી, નિશ્ચયે બંધનું, દુઃખનું કારણ છે. પણ તીવ્ર જે મિથ્યાત્વ આદિના પોષણ કરતા આવા જે મંદ રાગાદિ હોય એમાં એને મંદ બંધ પડે છે. પેલામાં તીવ્રમાં આકરો બંધ પડે છે. એ અપેક્ષાએ ફેર (છે). બંધની અપેક્ષાએ નિશ્ચયમાં આદરણીય છે નહિ. એ જુદી વાત છે. આ તો વ્રત લે એમાં અતિયાર ટાળે. વ્રત છે એ વિકલ્પ છે, વિકલ્પ છે એ દોષ છે. આ તો દોષમાં દોષ કીધું ને એટલે (સ્પષ્ટ કર્યું).

ખરેખર તો આત્મદર્શનપૂર્વક જ્યાં સ્વરૂપની સ્થિરતા છે ત્યાં બાર વ્રતનો વિકલ્પ આવે. પણ વિકલ્પ છે એ ખરેખર તો દોષ છે, બંધનું કારણ છે. પણ એની મર્યાદા પ્રમાણે જે મંદતા છે એનાથી વિરુદ્ધ હોય તો એને ટાળવો જોઈએ, એમ કહે છે. સમજાણું કે નહિ ? વ્રતને અનાચાર તરીકે ન કરવા, અતિયાર ટાળવા એનો અર્થ શું છે ? જે મંદ દોષ છે એમાંથી તીવ્ર દોષ થવો ન જોઈએ, એમ એનો અર્થ છે.

વીતરાગદેવ પરમેશ્વર સર્વજ્ઞદેવ અરે...! જેને સર્વજ્ઞદેવનું વસ્તુનું સ્વરૂપ અંતરદષ્ટિમાં બેઠું એને સર્વજ્ઞદેવ જ વિકલ્પમાં, પ્રતીતમાં હોય છે. નિશ્ચયમાં સ્વ આત્મા, વ્યવહારમાં વિકલ્પમાં ભગવાન પરમેશ્વર. સમજાણું કાંઈ ? અને કાં વીતરાગ મુનિ. વીતરાગદષ્ટિ થઈ છે, વીતરાગભાવનો આદર થયો છે તો વિકલ્પમાં પણ વીતરાગી મુનિનો જ આદર વ્યવહારે હોય છે.

‘જિનવાણી...’ વીતરાગની વાણી પરમેશ્વરે કહેલી. અંદર ગડબડ કરીને ઊંધું કહ્યું હોય એ જિનવાણી નહિ. પરમેશ્વર સર્વજ્ઞદેવે જેમાં વીતરાગતાની સ્થિતિ સ્થાપન કરી છે, વીતરાગતાની શુદ્ધિ બતાવી છે, વીતરાગતાની વૃદ્ધિ કહી છે એવી વીતરાગની વાણી હોય. સમજાય છે કાંઈ ? એવી વીતરાગની વાણી સિવાય ‘કુદેવ-કુગુરુ-કુશાસ્ત્ર વગેરેને (ભય, આશા, લોભ અને સ્નેહ વગેરેથી પણ) નમસ્કાર કરતા નથી.’ સમજાણું કાંઈ ? જેના હજી વ્યવહારના ઠેકાણા નથી એને નિશ્ચય તો હોય નહિ, એમ કહે છે. પણ નિશ્ચય જેને હોય એને વ્યવહાર આવો હોય છે, એને ખોટો વ્યવહાર હોતો નથી. સમજાણું કાંઈ ?

ભયથી. જો અહીં નહિ કરું તો મારે નોકરી છૂટી જશે કે ફલાણું થશે કે પાલનપોષણ (રહેશે નહિ), કુટુંબનો આધાર નહિ રહે એવા ભયથી પણ સમ્યગ્દષ્ટિ એવા કુદેવ-કુગુરુ-કુશાસ્ત્રનો વિનય, આદર કરતો નથી. આશાથી-કાંઈક લાભ થશે. લોભથી-દીકરા-દીકરી પરણશે અથવા લગ્ન આદિ પ્રસંગ થશે અથવા પ્રેમ થયો, ભાઈબંધ તરીકે. એવા પ્રેમથી પણ એને નમસ્કાર કરતા નથી.

‘કારણ કે તેને નમસ્કાર કરવામાત્રથી પણ સમ્યક્ત્વ દૂષિત થઈ જાય છે અર્થાત્ કુગુરુ-સેવા, કુદેવ-સેવા અને કુધર્મ-સેવા એ ત્રણ સમ્યક્ત્વના મૂળના નામના દોષ છે.’ લ્યો ! મૂળના દોષ છે, અમૂળપણામાં એ દોષ હોઈ શકે નહિ. હવે અહીંયાં કહે છે, જુઓ ! સમ્યક્ત્વની મહિમા. ઓ...હો...! સમ્યગ્દર્શન એટલે.. આહા..હા...! લોકોને કિંમત જ નથી, શું સમ્યગ્દર્શન છે !

અવ્રતી સમ્યગ્દષ્ટિની ઇન્દ્ર વગેરેથી પૂજા અને ગૃહસ્થાપણમાં અપ્રીતિ

દોષ રહિત ગુણ સહિત સુધી જે, સમ્યગ્દરશ સજૈ હૈં;
ચરિતમોહવશ લેશ ન સંજમ, પૈ સુરનાથ જજૈ હૈં.
ગેહી પૈ ગૃહમેં ન રચૈ, જયોં જલતૈં ભિન્ન કમલ હૈ;
નગરનારિકો પ્યાર યથા, કાદમેં હેમ અમલ હૈ. ૧૫.

અન્વયાર્થ :- (જે) જે (સુધી) બુદ્ધિમાન પુરુષ [ઉપર કહેલાં] (દોષ રહિત) પચીશ દોષ રહિત [અને] ગુણ સહિત) નિઃશંકાદિ આઠ ગુણો સહિત (સમ્યગ્દરશ) સમ્યગ્દર્શનથી (સજૈ હૈં) ભૂષિત છે [તેમને] (ચરિતમોહવશ) અપ્રત્યાખ્યાનાવરણીય ચારિત્રમોહનીય કર્મના ઉદયના વશે (લેશ) જરાપણ (સંજમ) સંયમ (ન) નથી (પૈ) તોપણ (સુરનાથ) દેવોના સ્વામી ઇન્દ્ર [તેમની] (જજૈ હૈં) પૂજા કરે છે. [તેઓ જોકે] (ગેહી) ગૃહસ્થ છે (પૈ) તોપણ (ગૃહમેં) ઘરમાં (ન રચૈ) રાચતા નથી. (જયોં) જેવીરીતે (કમલ) કમળ (જલતૈં) પાણીથી (ભિન્ન) અલગ (હૈ) રહે છે [તથા] (યથા) જેમ (કાદમેં) કીચડમાં (હેમ) સુવર્ણ (અમલ) શુદ્ધ (હૈ) રહે છે [તેમ તેઓનો ઘરમાં] (નગરનારિકો)

વેશ્યાના (પ્યાર યથા) પ્રેમની માફક પ્યાર [હોય છે.]

ભાવાર્થ :- જે વિવેકી રૂપ દોષ રહિત અને અંગરૂપ ૮ ગુણ સહિત સમ્યગ્દર્શન ધારણ કરે છે તેને અપ્રત્યાખ્યાનાવરણીય કષાયના તીવ્ર ઉદયમાં જોડવાથી જોકે સંયમભાવ લેશમાત્ર પણ હોતો નથી તોપણ ઇન્દ્ર વગેરે તેની પૂજા (આદર) કરે છે. જેવી રીતે પાણીમાં રહેવા છતાં કમળ પાણીથી અલિપ્ત રહે છે તેવી રીતે સમ્યગ્દષ્ટિ ઘરમાં રહે છે તોપણ ગૃહસ્થપણામાં લેપાઈ જતો નથી, નિર્મોહ (ઉદાસી) રહે છે. જેવી રીતે વેશ્યાનો* પ્રેમ ફક્ત પૈસામાં જ હોય છે, મનુષ્ય ઉપર હોતો નથી તેવી રીતે સમ્યગ્દષ્ટિનો પ્રેમ સમ્યક્ત્વમાં જ હોય છે પણ ગૃહસ્થપણામાં હોતો નથી. વળી જેવી રીતે સોનું કાદવમાં પડ્યું રહે છે છતાં નિર્મળ અને જુદું જ રહે છે તેવી રીતે સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ જોકે ગૃહસ્થદશામાં રહે છે તોપણ તેમાં રાચતો નથી, કારણ કે તે અને ત્યાજ્યx (છોડવાયોગ્ય) માને છે.*

‘અવ્રતી સમ્યગ્દષ્ટિની ઇન્દ્ર વગેરેથી પૂજા અને ગૃહસ્થપણામાં અપ્રીતિ.’

દોષ રહિત ગુણ સહિત સુધી જે, સમ્યગ્દરશ સજે હેં;

ચરિતમોહવશ લેશ ન સંજમ, પૈ સુરનાથ જજે હેં.

ગેહી પૈ ગૃહમેં ન રચેં, જયોં જલતેં ભિન્ન કમલ હે;

નગરનારિકો પ્યાર યથા, કાદેમેં હેમ અમલ હે. ૧૫.

ત્રણ તો દષ્ટાંત દીધા. જુઓ ! ભાષા ફક્ત શુદ્ધિ વાપરી છે. સમજાય છે ? પાઠમાં ‘સુધી’ (છે), સમ્યગ્દષ્ટિ જ સુધી છે. સુધી એટલે સાચી બુદ્ધિવાળો છે. સમજાણું કાંઈ ? અને એ સાધ્યમાં છે, બાકી બધા અસાધ્યમાં છે.

* અહીં વેશ્યાના પ્રેમ સાથે ફક્ત અલિપ્ત માત્રની સરખામણી છે.

x વિષયાસક્તઃ અપિ સદા સર્વારમ્મેષુ વર્તમાનઃ અપિ ।

મોહવિલાસઃ એષઃ ઇતિ સર્વ મન્યને હેયં ॥ ૩૧૪ ॥

* રોગીને ઔષધિસેવન અને કેદીને કારાગૃહ, એ પણ આના દષ્ટાંત છે.

આત્મા ચૈતન્યજ્યોત ભગવાન પૂર્ણાનંદનું ભાન જ્યાં (થયું), ભલે ગૃહસ્થાશ્રમમાં ચક્રવર્તીનું રાજ હોય, સમજાય છે ? ઘણા ભોગો હોય, ઇ હમણા કહેશે. અને વિષયાસક્ત પણ હોય. આસક્ત, હોં ! રુચિ જુદી અને આસક્ત જુદી (વસ્તુ છે). છતાં આત્મા અંદરમાં એ વિકલ્પથી પાર નિર્વિકલ્પ ભગવાનઆત્માની દૃષ્ટિ, અનુભવદૃષ્ટિ થઈ છે એવા સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવને.. કહે છે, અમે બુદ્ધિમાન કહીએ છીએ. એ બુદ્ધિમાન છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? ઓછું જાણ્યું કે બહારનું વધારે જાણ્યું એની સાથે સંબંધ નથી. આહા..હા...!

‘(સુધી) બુદ્ધિમાન પુરુષ (ઉપર કહેલા) (દોષ રહિત)...’ ઉપર કોણ કીધા ? પચીસ દોષ કીધાં ને ? એવા ‘પચીસ દોષરહિત (અને) નિઃશંકાદિ આઠ ગુણ સહિત...’ એની સામે (આઠ ગુણ). શંકાદિ દોષ રહિત અને નિઃશંકાદિ ગુણ સહિત. ‘સમ્યગ્દર્શનથી (સજે હૈં) ભૂષિત છે...’ સમ્યગ્દર્શનથી ભૂષિત છે. એ સમ્યગ્દર્શનના આભુષણથી જે સજિત છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ ?

‘(તેમને) ચારિત્રમોહવશ...’ આ શબ્દ પડ્યો છે. કર્મને કારણે નહિ. પણ ‘અપ્રત્યાખ્યાનાવરણીય ચારિત્રમોહનીય કર્મના ઉદયના વશે...’ સમજાણું કાંઈ ? બીજી ચોકડીનો ઉદય છે એમાં એ તાબે થઈ ગયો છે, વશ છે. ભાઈ ! ચારિત્રમોહનો ઉદય છે એમાં એ વશ, તાબે થઈ ગયો છે. તાબે થાય છે, હોં ! પોતાથી, પરથી નહિ. એટલી ભાષા તેથી વાપરી, જુઓ ! કેટલી વિવેકી ભાષા છે ! કર્મને લઈને આરંભમાં પડ્યો છે અને વિષયની આસક્તિમાં પડ્યો છે એમ નથી. આત્માના આનંદની રુચિ છે, વિષયમાં આનંદ માનતો નથી, આરંભમાં આરંભ છે એ ઠીક કરું છું એવી રુચિ નથી. હિંસા, જૂઠું, વિષય વગેરે વેપાર-ધંધા, મોટા કરોડો-અબજોના ધંધા હોય, સમકિતીને !

મુમુક્ષુ :- ... ધંધો કરી શકે ?

ઉત્તર :- ધંધો હોય એટલે એની પાસે હોય એમ અહીં તો બતાવવું છે. હૈં ? એની પાસે દેખાય કે આ મહાધંધા, વેપાર આવા કરે છે. વહાણવટીના મોટા વેપાર હોય. સમજાણું કાંઈ ? પણ આત્માના સ્વરૂપના આનંદના પ્રેમ આગળ કોઈ પ્રેમ લૂંટી જતું નથી, કોઈ ચીજમાં પ્રેમ આવતો નથી. સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...!

‘અપ્રત્યાખ્યાનાવરણીય ચારિત્રમોહનીય કર્મના ઉદયના વશે...’ સમજાણું ? ‘તીવ્ર’ શબ્દ નથી વાપર્યો. ભાવાર્થમાં ‘તીવ્ર’ (શબ્દ) વાપર્યો છે. વશ છે. મૂળ તીવ્ર છે. તીવ્રનો અર્થ શું ? હજી પાંચમું આદિ આવ્યું નથી. ભાવાર્થમાં ‘તીવ્ર’ (શબ્દ) વાપર્યો છે ને ? મૂળ પાઠમાં પણ વાપર્યો છે. તીવ્રનો અર્થ કે એને જરી પણ મંદ (નથી), પંચમ ગુણસ્થાનને યોગ્ય જે જોઈએ એવું પણ હજી થયું નથી. કાંઈક આમ લાયકાત (જોઈએ તે નથી). અપ્રત્યાખ્યાન બીજી ચોકડીના ઉદયમાં તદ્દન જોડાઈ ગયો છે, વશ છે. વશ છે ઇ સમ્યગ્દર્શનનો દોષ નથી. એ ચારિત્રદોષ છે. બેય આકરા (છે). આસક્તિ અને રુચિ બેમાં મોટો અનંતગુણો ફેર છે. સમજાણું કાંઈ ?

વિષયોમાં રુચિ એ મિથ્યાત્વ છે અને વિષયોની આસક્તિ એ ચારિત્રદોષ છે. બેય આખી જુદી ચીજ છે. બાહ્યમાં વિષયોનો ત્યાગી હોય અને અંદર ઊંડે રાગની રુચિ પડી છે તે વિષયની જ એને રુચિ છે. કારણ કે રાગનું ફળ જ વિષય છે અને એનો ભોગવટો (છે). સમજાણું કાંઈ ? ભગવાનઆત્માના આનંદની જ્યાં રુચિ નથી અને જેના રાગના, શુભરાગની, એક મંદ રાગની પણ રુચિ અને પ્રેમ છે એને રાગના ફળરૂપે વિષયો (મળે) એનો એને અંદર પ્રેમ છે જ. એને વિષય છૂટ્યા નથી. એને રાગનો પ્રેમ (છે). રાગ તો પરવસ્તુના લક્ષે થયેલો (છે) અને રાગના ફળ પણ પરવિષય મળે છે. સમજાણું કાંઈ ? રાગથી ભિન્ન આત્માના ભાનમાં સજિજત થયેલ છે.

બીજાઓ એમ કહે કે, આ શ્રીખંડ, પુરી ખાય અમે રોટલી ખાઈએ, ભાઈ ! આ સમકિતી અને હંમેશાં શિરો-પુરી ઉડાવે. અને અમે રોટલી ખાઈએ, છાશ-પાણી અને બે-ત્રણ આમ ખાઈએ. હવે, સાંભળને ભાઈ ! જેને રાગના વિકલ્પનો પ્રેમ અને રસનો ભોગ છે એના બાહ્યના ત્યાગમાં ગમે એટલો ત્યાગ વર્તતો હોય... સમજાણું કાંઈ ? એને મિથ્યાદષ્ટનો જ ભોગ છે. અને આત્મદર્શનની દૃષ્ટિમાં સંયોગની ક્રિયા કોઈ અઘાતિને કારણે ઘણી બની જાય અને ઘાતિકર્મના ઉદયમાં વશ થતાં આસક્તિ પણ થાય, છતાં એ ચારિત્રદોષ છે, મહાન અલ્પ દોષ છે, મહાન અલ્પ દોષ છે. આહા...હા...! એ બેના આંતરા પાડવા એ જગતને (કઠણ પડે). સ્વ અને પર વિવેક (જોઈએ). સમજાણું કાંઈ ?

કેટલાક એને બહાને એમ કહે કે, જુઓ ! સમકિતીને પણ આવા ભોગ હોય

છે ને ! ફલાણું હોય છે ને ! અમારે ચારિત્રમોહનો ઉદય છે માટે આ છે. મરી જઈશ. અંદર મીઠાશ પડી છે અને તું ચારિત્રમોહના ઉદયને વશ કહે છો (મરી જઈશ). સમજાય છે ? આમ આબરુ, વિષયભોગ આવતા અંદરમાં ગલગલીયા (થવા મંડે), ઊંડે મીઠાશ આવે છે. એ મીઠાશ મિથ્યાત્વની મીઠાશ છે. ઇ ભલે બહારમાં ઘણો બધો ત્યાગ હોય. ભાઈ !

મુમુક્ષુ :- એકને અલ્પ દોષ છે અને એકને મહાદોષ છે !

ઉત્તર :- એકને અલ્પ દોષ છે અને એકને મહા મિથ્યાત્વનો દોષ છે. એક જ ઘરમાં રહેલા કરોડોપતિના બે દીકરા હોય, લ્યો ! એ કો'ક કહેતું હતું કે, સમ્યગ્દષ્ટિનો પક્ષપાત છે. ભેર ભેર કરો છો, (એમ કહેતા હતા). પણ કાંઈ ભાન ન મળે. બાપા ! સમ્યગ્દર્શન એટલે શું ? ભાઈ ! એ તો પરમાત્માનો પુત્ર થઈ ગયો. હવે એને પરમાત્માનો વારસો લેવાની તૈયારી છે. આહા..હા...! કેવળજ્ઞાન ! ઇ આગળ કહેશે, જુઓ ! સમ્યગ્દર્શન તો મોક્ષમહેલની પહેલી સીડી છે. મોક્ષમહેલની પ્રથમ સીડી. ઇ સત્તરમા શ્લોકમાં છે, આનો છેલ્લો શ્લોક છે ને ? ત્રીજી (ઢાળનો).

મોક્ષમહેલની પરથમ સીડી, યા વિન જ્ઞાન ચરિત્રા;

સમ્યક્તા ન લહે, સો દર્શન ધારો ભવ્ય પવિત્રા.

પવિત્રતા.. પવિત્રતા.. પવિત્રતા. આહા..હા...! અરે...! ભાઈ ! કહે છે, ચારિત્રમોહના અંતર ઉદયના વશે પડ્યો છતાં ‘જરાપણ સંયમ નથી...’ જરા પણ, ભાષા કેટલી વાપરી છે ? લેશ પણ સંયમ નથી. આહા...! અરે...! સંયમ નથી. અસ્થિરતાનો નથી. બાકી આખો લોકાલોકનો સંયમ દષ્ટિમાં નિષેધ થઈ ગયો છે. સમજાણું કાંઈ ? ઇ વાત એ માટે તો અહીં કહે છે.

‘જરાપણ સંયમ નથી તોપણ (સુરનાથ)...’ દેવના ઇન્દ્રો. ઇન્દ્રો આવીને સેવા કરે. આમાં લખ્યું છે, હોં ! ચિત્રમાં કર્યું છે, ચિત્રમાં કર્યું છે. ચિત્ર બધા કર્યા

છે. આ ચિત્ર કર્યું છે, જુઓ ! સમકિતી બેઠો છે, લૂગડાં પહેરેલા છે, હોં ! છે એમાં ? ઇન્દ્ર આવીને હાથ જોડે છે, જુઓ ! ઓ..હો...! ધન્ય અવતાર.. ધન્ય અવતાર.. ધન્ય અવતાર ! ભવના કર્યા અભાવ, ધન્ય અવતાર તારા...! ભવનો કર્યો અભાવ એ તારો અવતાર. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? લ્યો, આ ઇન્દ્ર તો ત્રણ જ્ઞાનના ધણી છે, સમકિતી છે તોપણ ઓ..હો...! મનુષ્યપણામાં જે આત્મદર્શન પામ્યા (તેમને ધન્ય છે). સમજાણું કાંઈ ? સમ્યગ્દર્શન (પામ્યા પછી) જરા પણ સંયમ ન હોય. અજ્ઞાની (કહે), અમે તો લૂખું ખાઈએ છીએ, છાશ પીએ છીએ, બે દ્રવ્ય ઓછા કરીએ છીએ, હેઠે સૂઈએ છીએ, ગોદડામાં સૂઈએ છીએ. શું છે તારે ? અને આ તો આવું કરે છે, ફલાણું કરે છે.

એક ફેરી નહોતું કહ્યું ? ઘણા વર્ષ પહેલા (એક ભાઈએ) પૂછ્યું હતું, મહારાજ ! આ બધા બે બે ગાદલા રેશમના ગાદલા ઉપર સૂવે એને તમે કહો કે નિર્જરા થાય, એને ધર્મ થાય. કીધું, સૂવાથી ધર્મ થાય એમ કીધું હતું ? અને અમે અહીં હેઠે સૂઈએ, ગાદલું જૂનું હોય (તો તમે કહો), તમે મિથ્યાદષ્ટિ છો, તમને એમાં ગૃહિ છે. ભાઈ ! (એક ભાઈએ) પૂછ્યું હતું. પહેલેથી હોંશિયાર માણસ છે. આમ બુદ્ધિમાં પહેલેથી તર્ક (કરે). કીધું, બાપા ! એ બે ગાદલે સૂતો નથી. એ તો આત્માના આનંદમાં પડ્યો છે. એને બહારની આસક્તિ ભલે હોય પણ અંદર રુચિ નથી. ત્રણકાળ ત્રણલોકની રુચિ ઊડી ગઈ છે, ફડાક દઈને.. ! એક સમયમાં ઊડી ગઈ છે. આનંદના પ્રેમ જ્યાં જાગ્યા, અનુભવ (થયો તો) એક સમયમાં ત્રણકાળ ત્રણલોક દષ્ટિમાંથી ખસી ગયા. અજ્ઞાની બહારથી હજારો રાણીનો ત્યાગ કરીને બહારથી ખાતો-પીતો ન હોય અને ઓછું ખાતો હોય અને ઓછું બોલતો હોય અને કોઈની પ્રકૃતિ એવી હોય કે, હળવે હળવે બોલવાનું થાય, એથી કાંઈ વસ્તુ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ ?

જેને ભગવાનઆત્મા નજરે પડ્યો નથી અને રાગ ને પુણ્યના વર્તનોમાં જેની બુદ્ધિ-એકત્વ વર્તે છે એવા મિથ્યાદષ્ટિ જીવ કરતાં સમ્યગ્દષ્ટિને ઇન્દ્રો આવી પૂજે છે. લ્યો, આ અવિરતી છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? બહુમાન આપે છે કે ઓ..હો...! મનુષ્યપણે તમે આવા કામ કર્યા. અમે તો દેવ છીએ. ભગવાનનો જોગ હતો, અમે તો ધર્મ પામ્યા. તમે આ..હા...! સાધર્મી તરીકે એને બહુ પ્રેમ આવે છે. સમજાણું

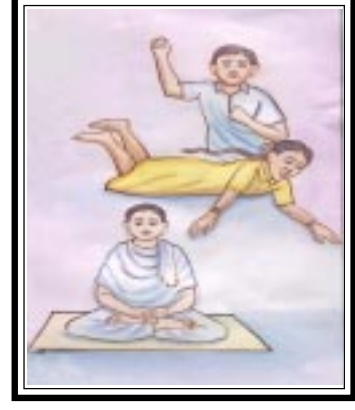
કાંઈ ? અરે..! આવા માંસના ઢીંગલામાં આત્માને જાણ્યો, આવા શરીરમાં રોગ અને આવામાં (તમે આત્મા જાણ્યો). અમે તો વૈક્રિયક શરીરના ધણી, પૂર્વના પુણ્ય પણ ઘણા અને અમે તો પવિત્રતા લઈને આવ્યા છીએ. જુઓને ! પાછો શબ્દ કેવો વાપર્યો છે !

‘ચરિતમોહવશ લેશ ન સંજમ, પૈ સુરનાથ જજૈ હૈં.’ છતાં દેવોનો સ્વામી ઇન્દ્ર જજૈ નામ પૂજા કરે છે એટલે બહુમાન કરે છે. બહુમાન કરે છે, ઓ..હો...! અરે..! ભંગી હોય અને આત્મજ્ઞાન હોય, ભંગી ! આત્મદર્શન (હોય) અને ભંગી હોય. ઘરમાં કાંઈ ન મળે, બાયડી કાળીકુબડી હોય, છોકરાના ઠેકાણા ન હોય. રહેવાના બંગલા શાના હોય ? સાંઠીકડા નાખ્યા હોય, સાંઠીકડા. થોડા આમ સાંઠીકડા અને થોડા આમ સાંઠીકડા. માથેથી વીંછી પડતા હોય. (આ ભાઈને ત્યાં) બેઠા હતા ને એક ફેરી વીંછી પડ્યો. (એક ભાઈ) અને અમે બે બેઠા હતા અને વાંચતા હતા અને વચ્ચે વીંછી પડ્યો. લ્યો ! આવડો મોટો, હોં ! ચકલા જેવો. એક ફેરી હું ઓરડીમાં ઉઘાડો બેઠો હતો અને ઉપરથી આમ પડ્યો. આવડો (મોટો) વીંછી. કારણ કે જૂનું મકાન છે ને ! બે વીંછી. જૂનું (મકાન) ઘણું ને ! આ તો હજી દેખાવ પણ ઠીક છે. ન્યાં તો કોર્ટ હતી. (બાકી) તો સમજવા જેવા. અમે એક મકાન જોયું હતું. ઉતર્યા હતા ને ન્યાં ? ‘મોરબી’ની આની કોર એક મકાન હતું. વેલા. વેલાના મકાનમાં ઉતર્યા હતા. મકાન સમજવા જેવું હતું. એ તો એકવાર ઇ હોય ને એકવાર આ હોય. ત્યાં ‘સરા’ ગયા હતા ને, ‘સરા’ ? સાંઠીકડા. હમણા પડશે કાંઈક અંદરથી, એવું બધું (હતું). સમ્યગ્દષ્ટિને બહારમાં એવું પણ હોય. દેવ આવીને પૂજે, બહુમાન આપે એમ અહીં કહે છે. આહા..હા...! બહારના સંયોગની અપેક્ષા છે નહિ.

એકલો સ્વભાવ ત્રિદાનંદ જેને રુચ્યો છે, જેણે ભવના અભાવ કર્યા, એને હવે ભવ છે નહિ. એ તો થોડો રાગ (હોય અને) એકાદ-બે (ભવ હોય એ જુદી વાત છે). સમજાણું કાંઈ ? આ સમ્યગ્દર્શનની મહિમા કહે છે. સમ્યગ્દર્શન એટલે શું અને એનું મહિમા એટલે શું ? એનું સ્વરૂપ શું ? સમજાણું ? ‘ઇન્દ્ર (જજૈ હૈં).’

‘ગૃહસ્થ છે,...’ જોયું ? ગૃહસ્થમાં રહ્યા છે. બાયડી, છોકરા હોય, કુટુંબ હોય. સમજાય છે કાંઈ ? સમ્યગ્દષ્ટિ હોય. બાયડી હોય, છોકરા હોય, કુટુંબ હોય, વેપાર

હોય, ધંધા હોય. જુઓ ! ગૃહસ્થ છે ને ? ‘ગૃહસ્થ છે તોપણ ઘરમાં રાચતા નથી.’ અંદર રાગમાં રુચિ જરીયે નથી. આહા...હા...! એ સમજાય છે ? સમ્યગ્દર્શનમાં સ્વ-પરનો વિવેક થયો છે એટલે પરનો પ્રેમ, પોતાથી ભિન્નમાં પ્રેમ અંદરમાં ઊડી ગયો છે, આખા લોકનો પ્રેમ ઊડી ગયો છે.

સ્વ-પરનું જ્ઞાન છે ને ? સ્વ-પર કોને કહેવા ? ભગવાનઆત્મા અનાકુળ શાંતરસનું સ્વરૂપ તે સ્વ અને વિકલ્પથી માંડી અને પુણ્ય-પાપથી માંડી આખી દુનિયા તે પર. આહા...હા...! અંતરમાંથી લોકાલોકનો ત્યાગ દૃષ્ટિમાંથી થઈ ગયો છે અને ભગવાન પરમાત્મા અનંત અનંત કેવળજ્ઞાનનો કંઠ ભગવાનઆત્મા આદરમાં આવી ગયો છે, પણ અસ્થિરતામાં ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યો હોય.. સમજાય છે ? તો કહે છે, ગૃહસ્થમાં હોય. આદમી હોય તો બૈરાં પણ હોય અને બૈરાં હોય તો એને ઘણી પણ હોય, પુરુષ પણ હોય, પણ રાચતો નથી. સમજાણું કાંઈ ? અરે...! અમારા આનંદ જ્યાં જોયા એ ઘરમાં અમે જવા માગીએ કે આમાં આવવા માગીએ ? સમજાય છે કાંઈ ? આહા...હા...!

‘રાચતા નથી.’ ગૃહસ્થાશ્રમમાં ક્યાંય એનું દિલ ઠરતું નથી, ક્યાંય મન ઠરતું નથી. ઠર્યું છે ત્યાંથી ખસતું નથી. સમજાણું કાંઈ ? આઠ વર્ષની બાલિકા સમ્યગ્દૃષ્ટિ હોય. આઠ વર્ષની કન્યા ! સમજાણું કાંઈ ? નિર્વિકલ્પ દૃષ્ટિ અનુભવ (થયા હોય). ઘરમાં એના માતા-પિતા પણ કહે, દીકરી ! ધન્ય છે તને ! તારા અવતારને ધન્ય છે ! સમજાણું કાંઈ ?

મુમુક્ષુ :- અમારે સાંભળીને રાજી રહેવું ને ?

ઉત્તર :- સાંભળીને રાજી રહેવું એટલે ? સમજવું, એને સમજવું. એટલે શું ? એનો ખુલાસો કરો તો કહીએ. સમજાણું કાંઈ ?

‘રાચતા નથી. જેવી રીતે...’ હવે ત્રણ દૃષ્ટાંત આપે છે. આ...હા...! બહારનો બીજો કાંઈ ત્યાગ નથી, એમ કહે છે. અને રાગ પણ હજી આસક્તિનો, વિષય અને ભોગનો વર્તે છે. અંદર દૃષ્ટિમાં ઠરી ગયેલ છે. ક્યાંય રસ નથી, રસ નથી. કોની પેઠે ? ‘કમળ

પાણીથી અલગ રહે છે...' દાખલો આપે છે. કમળ અને જળ. કમળ અને જળ બે તદ્દન જુદાં છે. એમ આત્મા અને જ્ઞાન, આત્મદર્શી એને અને આ બધી બાહ્ય ચીજો તદ્દન ભિન્ન ભાસે છે. જેને ભિન્ન ભાસ્યા તેમાં અહંપણું કેમ આવે ? જેમાં સ્વ ભાસ્યું એમાં એની અંતરની મહાસત્તાનું અસ્તિત્વપણું કેમ ખસે ? સમજાણું કાંઈ ?

‘કમળ પાણીથી અલગ...' છે ને ?

શાસ્ત્રમાં દાખલો આપ્યો છે ને ? આમ પાણી અડેલું દેખાય, કમળને અડેલું (દેખાય). એ કમળના રૂંવાટાં એવા હોય છે ને કે પાણી એને અડ્યું જ નથી, અડ્યું જ નથી. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? એમ ચૈતન્ય સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને... આમાં નથી આવતું ? આમ સાધારણ ભાષા નથી આવતી ? તમે બોલતા નથી ? ‘સમ્યગ્દષ્ટિ જીવડો કરે કુટુંબ પ્રતિપાલ’ એ બધું બોલતા હતા કે નહિ ?

‘સમ્યગ્દષ્ટિ જીવડો કરે કુટુંબ પ્રતિપાલ, અંતરંગ સે ન્યારો રહે, જ્યોં ધાઉ ખીલાવે બાલ’ એ બાળક મારી જંઘાનો નહિ. હું તો એને પાળનાર છું. મને પચીસ-ત્રીસ (રૂપિયા) જે આપવા હોય એ આપે. મોટો થાય એટલે એ મારું પોષણ કરશે એમ એ માનતી નથી. છતાં દીકરાને જેમ સાચવે એવી રીતે નવરાવે, ધવરાવે, ખવડાવે, સૂવડાવે, રમાડે. સમજાય છે ? અંદરમાં કાંઈ ન મળે. મારો દીકરો જ નથી ને. આહા..હા...! પાછી બોલે પણ ખરી, બેટા ! તને કેમ છે ? દીકરા ! મારું આમ છે. એમ કહે કે નહિ ? અંદરમાં કાંઈ લેવાદેવા ન મળે. સમજાણું ? ‘ધાઉ ખીલાવે બાલ’ એમ સમ્યગ્દષ્ટિ જગતના ખેલમાં ઊભો દેખાય (છતાં) અંદરમાં એને ખેલના પ્રેમ નથી. આહા..હા...! સમજાણું ?

‘કીચડમાં સુવર્ણ...' એ કાદવમાં સુવર્ણ સો વર્ષ રહે (તોપણ) એને કાટ લાગે નહિ. હજારો વર્ષ રહે તો કાદવ જેને એક સમય લાગે નહિ, એને કોઈ દી ન લાગે. સોનું કાદવમાં પડ્યું (હોય). કેવો ચીકણો કાદવ, હોં ! આમ દરિયાના.. આવે છે

ને ? શું કહેવાય આ ? સિમેન્ટ. એવા કાદવ. એ કાદવમાં પડ્યા પણ સોનાને કાંઈ કાટ ચડતા હશે ? ભાઈ ! આહા..હા..! એમ જ્યાં આત્માની દૃષ્ટિ, નિર્વિકલ્પ સમ્યગ્દર્શન ભાન થયા (તો) કહે છે, કીચડમાં જેમ સોનું શુદ્ધ રહે છે એમ દરેક પ્રસંગમાં સંસારમાં રહ્યા છતાં એને લેપ લાગતો નથી. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

‘સમયસાર નાટક’માં તો એક ઠેકાણે બહુ કહ્યું છે. ચાલે છે તો કહે છે કે, એ પોતે સ્થિર છે. બોલે છે તો કહે છે કે, મૌન છે. એવું આવે છે ને ? એક ઠેકાણે આવે છે. સમજાણું ? એ વિકલ્પો આવે છે એ ખરી જાય છે. આહા..હા..! અજ્ઞાની બાહ્ય ત્યાગ કરીને બેઠો હોય એમાં એને અંદરમાં રાગના પ્રેમમાં પડ્યો (છે) એને સમયે સમયે અનંત સંસાર વધતો જાય છે. અનંત એટલે કે મિથ્યાત્વ. મિથ્યાત્વની સાથે સંબંધ કરનારો અનંતાનુબંધી, એ પુષ્ટ થતું જાય છે. સંસાર બીજો કયો વળી ?

કીચડમાં જેમ સોનું શુદ્ધ રહે છે એમ સમ્યગ્દૃષ્ટિને ગૃહસ્થાશ્રમમાં પણ લેપ લાગતો નથી. ‘(તેમ તેઓ ઘરમાં) (નગરનારિકો) વેશ્યાના (પ્યાર યથા)...’ દેખો ! દાખલો આપ્યો. દાખલામાં શું ? વેશ્યાનો પ્યાર. વેશ્યાને પૈસાની સોબત છે. પૈસા દેનારો એક ભંગ્યો આવે તોપણ રમે પણ ઊંડાણમાં એને પ્રેમ નથી. આ તો એક દાખલો આપ્યો છે, હોં ! ઇ કહેશે. વેશ્યાનો પ્રેમ ફક્ત પૈસામાં હોય છે. સમજાણું ? એને મનુષ્ય ઉપર પ્રેમ હોતો નથી. ઇ મનુષ્ય જે આવ્યો એના ઉપર પ્રેમ હોતો નથી, એને પૈસા ઉપર (પ્રેમ) છે. એમ ધર્મીને આનંદ ઉપર પ્રેમ છે. અતીન્દ્રિય આનંદનો પ્રેમ છે. જગતની કોઈ ચીજની અંદર રુચિ નથી. સમજાણું કાંઈ ? હેઠે ખુલાસો કર્યો છે, હોં ! ‘અહીં વેશ્યાના પ્રેમ સાથે ફક્ત અલિપ્ત માત્રની સરખામણી છે.’ (કોઈને એમ થાય કે) આવી ઉપમા કેમ આપી ? આવી ઉપમા કેમ આપી ? ઉપમામાં સિદ્ધાંત સિદ્ધ કરવો છે. વેશ્યા પૈસા દેનાર હોય (અને) ત્રણ હજાર આપે તો ભંગ્યો હોય તો એની સાથે રમે. એને છે કાંઈ ? રમે છે એટલે પ્રેમ કોનો છે ? ભંગ્યાનો છે ? માણસનો છે ? ઇ દૃષ્ટાંત છે. એમ જ્ઞાનીને આત્માના આનંદ આગળ બીજામાં ક્યાંય પ્રેમ આવતો નથી. ક્યાંય મન ઠરતું નથી, મન ક્યાંય વિશ્રામ પામતું નથી. આહા..હા..! સમજાણું કાંઈ ?

‘નગરનારિ...’ નગરનારિ કહેવાણી. કારણ કે કોઈ એક ઘરની નારી નથી, એમ.

ભાષા એવી વાપરી છે ને ? નગરની નારી. એટલે જે કોઈ માણસ આવે એની સ્ત્રી, એમ. એનો જેમ પ્યાર-પ્રેમ છે એની માફક પ્રેમ હોય છે. એને જેમ અંદર પ્રેમ નથી એમ ધર્માત્માને કુટુંબમાં, શરીરમાં, કર્મમાં (પ્રેમ નથી). બહારથી જુઓ તો ઓહો..હો..! એવા ઘરે કરોડોના, અબજોના ખર્ચ થતા હોય, ઘરે છોકરાના લગ્ન થતા હોય.. સમજાય છે ? આમ દાગીના પહેરીને પોતે બેઠો હોય, દાગીના પેલાને (પહેરાવ્યા) હોય, ઘોડેસવાર, હાથીઓ (હોય). ચક્રવર્તીને ૮૪ લાખ હાથી (હોય). એના ચક્રવર્તીના પોતાના લગ્ન હોય ત્યારે કેટલું હોય ? અથવા છોકરાના લગ્ન હોય એને કેટલો વૈભવ હોય ? સમજાણું ? ઇ તો અઘાતિના ઉદયનો સંયોગ છે. સ્વરૂપ અને રાગ વચ્ચે ઘા પડી ગયા છે, રાગ અને સ્વભાવ વચ્ચે ઘા પડી ગયો છે, ભેદ પડી ગયો છે. ભેદ થયો એ હવે અભેદ થાય નહિ, એમ કહે છે. રાગ અને પર પ્રત્યેથી જ્યાં ભેદજ્ઞાન થયા એને બહારની ચીજ લાખ, કરોડ હોય અને કદાચિત્ આસક્તિ પણ હોય, પણ એ આસક્તિ અને પરથી જેને અંદર ભેદ પડી ગયો છે. સમજાણું કાંઈ ?

ભાવાર્થ :- ‘જે વિવેકી ૨૫ દોષ રહિત...’ એ ૨૫ દોષ થયા ને ? ‘અને અંગરૂપ આઠ ગુણ સહિત સમ્યગ્દર્શન ધારણ કરે છે તેને અપ્રત્યાખ્યાનાવરણીય કષાયના તીવ્ર ઉદયમાં જોડાવાથી...’ એવો શબ્દ એમાં છે. એ અપેક્ષાથી (વાત) છે. ‘જોકે સંયમભાવ લેશમાત્ર પણ હોતો નથી...’ એમ સિદ્ધ કરવું છે. સંયમનો અંશ પણ નથી એથી અપ્રત્યાખ્યાનની તીવ્રતા છે, એમ કહેવું છે. ‘તોપણ ઇન્દ્ર વગેરે...’ ઇન્દ્ર વગેરે, હોં ! ઇન્દ્ર મોટો હોય એ તો દષ્ટાંતમાં આપ્યો છે. સુરનાથ જજે હેં. દષ્ટાંતમાં ઇન્દ્ર આપ્યા પણ મોટા નગરશેઠ અબજોપતિ (હોય એ આવીને પૂજે). સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...! એક ભંગીની દીકરી અનુભવ પામીને સમ્યગ્દર્શન પામી હોય અને એને ખબર પડે તો અબજોપતિ (ત્યાં જાય), ઓ..હો...! માતા ! પેલી પાછી પરણવાની હોય, હોં ! ભાઈ !

અગમ પ્યાલા પિઓ મતવાલા, ચિન્હી અધ્યાત્મ વાસા,

આનંદઘન ચેતન વહે ખેલે, દેખે લોક તમાસા.

કહે છે, એને ઇન્દ્ર આદિથી માંડીને (બધા નમે છે). ઇન્દ્ર (કહીને) મોટામાં મોટી વાત કરી. ગામના નગરશેઠ હો, રાજા હો, દિવાન હો... સમજાણું ? સમ્યગ્દષ્ટિને

આદર કરે છે, બહુમાન આપે છે. ધન્ય.. ધન્ય...! એવું સમ્યગ્દર્શનનું માહાત્મ્ય છે. સમજાણું કાંઈ ? થોડામાં ઘણું ભરી દીધું છે ને !

‘જેવી રીતે પાણીમાં રહેવા છતાં કમળ પાણીથી અલિપ્ત રહે છે...’ લેપાતું નથી. ‘તેવી રીતે સમ્યગ્દષ્ટિ ઘરમાં રહે છે તોપણ ગૃહસ્થપણામાં લેપાઈ જતો નથી, નિર્મોહ (ઉદાસી) રહે છે.’ નિર્મોહ રહે છે. આહા...હા...! નાળિયેરના કાચલામાં ગોટો છૂટો રહે એમ છૂટો ગોટો રહે છે, કહે છે.

‘જેવી રીતે વેશ્યાનો પ્રેમ ફક્ત પૈસામાં જ હોય છે, મનુષ્ય ઉપર હોતો નથી તેવી રીતે સમ્યગ્દષ્ટિનો પ્રેમ સમ્યક્ત્વમાં જ હોય છે પણ ગૃહસ્થપણામાં હોતો નથી.’ એમ કહે છે. ‘જેવી રીતે સોનું કાદવમાં પડ્યું રહે છે છતાં નિર્મળ અને જુદું જ રહે છે...’ જુદું અને નિર્મળ બેય. ‘તેવી રીતે સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ જોકે ગૃહસ્થદશામાં રહે છે તોપણ તેમાં રાચતો નથી, કારણ કે તે એને ત્યાજ્ય માને છે.’ હેય માને છે, છોડવા યોગ્ય માને છે. છોડવા યોગ્ય માને એના પ્રેમ શા ? સમજાણું કાંઈ ? નીચે ‘સ્વામી કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા’ની ગાથા (આપી છે).

વિષયાસક્તઃ અપિ સદા સર્વારમ્બેષુ વર્તમાનઃ અપિ ।

મોહવિલાસઃ ઇષઃ ઇતિ સર્વ મન્યને હેયં ।।૩૧૪।।

જુઓ ! એ ‘સ્વામી કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા’ની ગાથા છે. સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ વિષયાસક્ત હોવા છતાં ‘સદા સર્વારમ્બેષુ’ તે જીવ ‘સર્વારમ્બેષુ’ બધા પ્રકારના જે સંસારના આરંભ છે, એને યોગ્ય, હોં ! ‘વર્તમાનઃ અપિ’ વર્તમાન વર્તતો છતાં. ‘મોહવિલાસઃ ઇષઃ’ એ તો મોહનો વિલાસ છે, મારો નહિ. સમજાણું ? આ મારું સ્વરૂપ નહિ. ‘ઇતિ સર્વ મન્યને હેયં’ સમજાણું ? શું અર્થ કર્યો છે એમાં ? મોહવિલાસ. ૩૧૪ છે ને ? મોહવિલાસ. મોહનીયકર્મ વિલાસ. ‘વિલસનમ્’ એ ચેષ્ટા છે, મારું સ્વરૂપ નથી.

‘સર્વ વિષયાદિ કર્મ હેયં ત્યાજ્યં મન્યતે પ્રત્યક્ષ મોહવિલાસ મોહનીયકર્મ વિલાસ વિલસનમ્ ચેષ્ટા ।’ મારી ચેષ્ટા નહિ, આત્મસ્વભાવની ચેષ્ટા નહિ. સમજાણું ? ‘પુત્ર કલત્ર ધનધાન્ય સુવર્ણ ગૃહાદિ પરદ્રવ્યં સર્વવસ્તુ ત્યાજ્ય મન્યતે, જાનાતિ મન્યુતે । સદા નિરંતરો વિષયાસક્તોપિ’ જુઓ ! ન્યાં સદા નાખી દીધું છે. પાઠમાં સદા છે

ને ? ‘ઇન્દ્રિયાણાંવિશેષો આસક્તિપ્રીતિગતોઽપિ .. વિરક્તસન્ સર્વ હેયં પરવસ્તુ ત્યાજ્યં’ સ્વ અને પરના જ્યાં વિવેક છે અને પરનો વિવેક ન હોય એને પરનો પ્રેમ હોય. પર અને સ્વનો જ્યાં વિવેક થયો ત્યાં સ્વના પ્રેમમાં પરનો વિવેક કેમ રહે ? તો સ્વ અને પરનો એને અંતરમાં વિવેક થયો નથી. ‘સર્વ આરંભેષુઅસિમસિકૃષિપશુપાલનાદિ વર્તમાનોઽપિ’ પશુ પાલન આદિ બધું કહ્યું. ‘સર્વવ્યાપારકરોઽપિ સર્વહેયં ભરતચક્રીવત્ મન્યતે’ દાખલો આપ્યો છે. ‘ભરત’ ચક્રવર્તીવત માને છે. શું કહે છે ? ‘અપિશબ્દા સર્વઆગમેષુ’ પ્રવર્તમાન કહ્યું પણ ‘વિરક્તૈવ સર્વહેયં મન્યતે’. પ્રવર્તમાન કહ્યું પણ વિરક્ત લેવું પાછું. એમ કહે છે, એમ ગુલાંટ ખાય છે. સમજાણું ? જુઓ ! એનો દાખલો આપ્યો છે. ‘ધાત્રિબાલાસતિનાથપદ્મિનીજલબિન્દુવત’ એવા દાખલા આપ્યા છે. ધાત્રિ સમજ્યા ને ? માતા, સતિ, નાથ, પદ્મિની, જલબિન્દુવત. ‘... આભાસમ મુંજનમ્ રાજ્યં ...’ બહારથી ભોક્તા દેખાય છે. ઠીક ઠીક ટીકા કરી છે. આ ગાથા છે.

જેને છોડવા યોગ્ય માને. હાથમાં સર્પ ઝાલ્યો છે એ કાંઈ પ્રેમથી (ઝાલ્યો) નથી, છોડવા માટે છે. ઓ...હો...! જેને આત્માના આનંદની પ્રેમ-રુચિ થઈ એને આસક્તિ આદિ બધી ચીજો છોડવા લાયક છે એથી તેનો એને લેપ લાગતો નથી. સમજાણું કાંઈ ? હવે એની મહિમા કહેશે. એ જીવ ક્યાં ક્યાં ન ઊપજે એ વાત કરશે.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !)

